

งูในฐานะสัญลักษณ์สื่อคุณลักษณะของพระคิเวะ

บารนี บุญทรง¹

บทคัดย่อ

บทความวิจัย “งูในฐานะสัญลักษณ์สื่อคุณลักษณะของพระคิเวะ” เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมายเชิงสัญลักษณ์ของงู และเพื่อศึกษาว่าสัตว์ประจำพระองค์ของเทพเจ้าที่ไม่ได้ทำหน้าที่เป็นสัตว์พาหนะ สามารถแสดงคุณลักษณะของเทพเจ้าพระองค์นั้นได้หรือไม่ โดยใช้งู สัตว์ที่ปรากฏคู่กับพระคิเวะเสมอเป็นกรณีศึกษา ทฤษฎีและกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัยคือ ทฤษฎีสัญวิทยาของแฟร์ดีน็อง เดอ โซซูร์ กรอบแนวคิดของไฮน์ริช ชิมเมอร์ว่าสัตว์พาหนะของเทพเจ้าแสดงสัญลักษณ์และพลังงานของเทพเจ้า และกรอบแนวคิดการตีความเทพปกรณัมในเชิงสัญลักษณ์และอุปลักษณ์ของโจเซฟ แคมป์เบลล์ ผู้วิจัยเก็บข้อมูลความหมายเชิงสัญลักษณ์ของงูจากเอกสารหลัก 4 เล่ม แล้วนำความหมายเชิงสัญลักษณ์ของงูที่ปรากฏมากที่สุดมาศึกษาเปรียบเทียบกับคุณลักษณะของพระคิเวะตามที่ปรากฏในเทพปกรณัมของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ผลการศึกษาพบว่าความหมายเชิงสัญลักษณ์ของงูที่พบมากที่สุด 8 อันดับแรกได้แก่ 1) น้ำ/ฝน 2) ความอุดมสมบูรณ์ 3) ผู้พิทักษ์ 4) การฟื้นคืนชีพ/การเกิดใหม่ 5) การรักษาเยียวยา 6) ปีศาจ/ความชั่วร้าย 7) ปัญญา/ความรู้ และ 8) พลัง/ความแข็งแกร่ง ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของงูทั้ง 8 ข้อสอดคล้องกับคุณลักษณะของพระคิเวะดังที่ปรากฏในเทพปกรณัมพราหมณ์-ฮินดู จึงสรุปได้ว่าสัตว์ประจำพระองค์ของเทพเจ้า ถึงแม้จะไม่ได้ทำหน้าที่เป็นพาหนะก็สามารถทำหน้าที่เป็นสัตว์สัญลักษณ์ของเทพเจ้าและแสดงคุณลักษณะของเทพเจ้าพระองค์นั้นได้ ทั้งนี้สัตว์ประจำพระองค์กับสัตว์พาหนะของเทพเจ้าอาจแสดงคุณลักษณะของเทพเจ้าเหมือนหรือแตกต่างกันแล้วแต่กรณี

คำสำคัญ: 1. พระคิเวะ 2. งู 3. สัญลักษณ์ 4. เทพปกรณัม 5. คติชนวิทยา

¹ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจำภาควิชาคติชนวิทยา ปรัชญา และศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร อีเมล: baraneeb@hotmail.com

Serpents as a symbol representing the characteristics of the God Shiva

Baranee Boonsong²

Abstract

The article "Serpents as a Symbol Representing the Characteristics of the God Shiva" is a documentary research. The objectives of this research are as follows: 1) to study symbolic meanings of serpents 2) to study whether animals which always presented with gods, but do not act as the gods' vehicles, can be considered as symbolic animals of the gods. Serpents, which are repeatedly shown in Shiva's icons, were used as a case study. Theoretical frameworks used in this study consist of semiotics theory of Ferdinand de Saussure, Heinrich Zimmer's concept stating that any animals serving as a god's vehicle represent symbols and energies of that god, and Joseph Campbell's concept suggesting that mythology be symbolically and metaphorically interpreted. Researcher collected symbolic meanings of serpents from 4 main books and then compared the most found symbolic meanings of serpents with characteristics of Shiva as described in Hindu myths. It has been found that the most found symbolic meanings of serpents can be divided into 8 categories as follows: 1) water/rain 2) fertility 3) protector 4) resurrection/rebirth 5) healing 6) devil/evil 7) wisdom/knowledge and 8) power/strength. All the symbolic meanings are related to the characteristics of Shiva as mentioned in Hindu myths. Thus, it was concluded here that the animal which constantly presented with a particular god can function as symbolic animal of the god and show characteristics of that particular god even though it does not serve as vehicle of the god. However, the shown characteristics of the two symbolic animals could be similar or different on a case by case basis.

Keywords: 1. Shiva 2. serpent 3. symbol 4. myth 5. folklore

² Assistant Professor, Ph.D. at Department of Folklore, Philosophy and Religion, Faculty of Humanities, Naresuan University, Phitsanulok, Thailand. Email address: baraneeb@hotmail.com

บทนำ

เทพเจ้าในเทพปกรณัมส่วนใหญ่ก็มีสัตว์ประจำพระองค์ กล่าวคือเวลาปรากฏภาพหรือเรื่องเล่าของเทพเจ้ามักจะมีภาพวาดหรือการกล่าวถึงสัตว์บางประเภทอยู่เสมอ เทพเจ้าบางพระองค์มีสัตว์ประจำพระองค์เพียงชนิดเดียว แต่เทพเจ้าบางพระองค์มีสัตว์ประจำพระองค์หลายชนิด เช่น เทพเจ้าซุสในเทพปกรณัมกรีกมีนกอินทรีเป็นสัตว์ประจำพระองค์ (Hamilton, 2006: 39) เทพเจ้าไอดินในเทพปกรณัมนอร์สมีสุนัขป่าและกาเป็นสัตว์ประจำพระองค์ (Ellis Davidson, 1990: 48) พระคเณศในเทพปกรณัมศาสนาพราหมณ์-ฮินดูมีหนูเป็นสัตว์ประจำพระองค์ (Wilkins, 2012: 268) เทพเจ้าหวงตี้ในเทพปกรณัมจีนมีมังกรบิน นกฟีนิกซ์ งูมีปีก เสือ และสุนัขป่าเป็นสัตว์ประจำพระองค์ (Littleton, 2002: 408) เป็นต้น

คำอธิบายข้อหนึ่งว่าเหตุใดเทพเจ้ามักปรากฏคู่กับสัตว์ประจำพระองค์คือ สัตว์ชนิดนั้นเป็นสัญลักษณ์ของเทพเจ้า ทำหน้าที่แสดงคุณลักษณะบางประการของเทพเจ้าพระองค์นั้น ตัวอย่างเช่น การศึกษาสัตว์สัญลักษณ์ในเทพปกรณัม ซึ่งผู้วิจัยใช้โคนนทิ สัตว์พาหนะของพระคิเวเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเป็นกรณีศึกษาพบว่าโคนนทิแสดงคุณลักษณะหลายประการของพระคิเว แต่คุณลักษณะหลักคือการทรงงานหนัก ความแข็งแกร่ง พลังและอำนาจ (Boonsong, 2015: 260-261) ผลของการศึกษานี้สอดคล้องกับที่ไฮน์ริช ซิมเมอร์ นักการทวิทยาชาวเยอรมันกล่าวไว้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างเทพเจ้าที่ปรากฏในรูปลักษณะของมนุษย์กับสัตว์นั้นเป็นเรื่องที่พบเห็นได้ทั่วไปในประติมานวิทยาของอินเดีย โดยส่วนใหญ่สัตว์จะปรากฏอยู่ด้านล่างเทพเจ้า จึงมักตีความกันว่าสัตว์นั้นทำหน้าที่พาหนะของเทพเจ้า แสดงสัญลักษณ์และเผยให้เห็นพลังงานของเทพเจ้าที่ปรากฏพระองค์อย่างเป็นรูปธรรมในรูปลักษณะของมนุษย์ (Zimmer, 1992: 70-71)

คำกล่าวของซิมเมอร์ที่ว่า สัตว์ที่มักตีความว่าเป็นพาหนะของเทพเจ้าเป็นการแสดงสัญลักษณ์และเผยให้เห็นพลังงานของเทพเจ้าดังข้อความข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาต่อไปว่าหากเทพเจ้าพระองค์หนึ่งมีสัตว์ประจำพระองค์มากกว่าหนึ่งชนิด สัตว์ที่ไม่ได้ทำหน้าที่พาหนะประจำพระองค์จะสามารถเป็นสัญลักษณ์แสดงคุณลักษณะของเทพเจ้าพระองค์นั้นได้หรือไม่ ทั้งนี้ผู้วิจัยเลือกศึกษาสัตว์ประจำพระองค์ของพระคิเวเช่นเดียวกับงานวิจัยชิ้นก่อน แต่เปลี่ยนกรณีศึกษาจากโคเป็นงู ซึ่งเป็นสัตว์อีกชนิดหนึ่งที่ปรากฏคู่กับพระคิเวตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นพระภาคปกติ ดังตัวอย่างที่ปรากฏในลิลิตโองการแช่งน้ำว่า “โอมบรมเมศรวาย ผายผาหลวงอะคร้าว ท้าวเสด็จเหนือวัวเผือก เอาเงือกเกี้ยวช้าง³ อ่างทัดจันทร์เป็นปิ่น...” (The Royal Institute, 1997: 1) หรือในยาม

³ “วัวเผือก” ในที่นี้หมายถึง โคนนทิ ส่วน “เงือก” ในที่นี้หมายถึง งู

ที่พระคเเวสำแดงพระองค์ในปางอื่นๆ เช่น ปางอรธธนาเรศวรก็มพระคุณทลเป็นรูปงมิงเป็นสังวาล หรือในปางกังกาลามูรตไกรวะก็ทรงมิงเป็นสังวาลเช่นกัน (Kanchanakul, 2007: 11-12)⁴

วัตถุประสงคของการวิจัย

1. ศึกษาความหมายเชิงสัญลักษณ์ของง
2. หาคำตอบว่าสัตว์ประจำพระองค์ของเทพเจ้าที่ไม่ได้ทำหน้าที่เป็นสัตว์พาหนะ สามารถแสดงคุณลักษณะของเทพเจ้าพระองค์นั้นได้หรือไม่ โดยมีกรณีศึกษาเป็นงของพระคเเว

กรอบแนวคิดที่เกี่ยวข้อง

1. ทฤษฎีสัญวิทยาของแฟร์ดินอง เดอ โซซูร์ ซึ่งกล่าวว่าสัญญะต้องประกอบด้วรูปสัญญะหรือตัวสื่อ/ตัวหมาย (signifier) กับ ความหมายสัญญะหรือความคิดที่รูปสัญญะต้องการจะสื่อ (signified) (Charoensinolarn, 2002: 21)
2. แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างเทพเจ้ากับสัตว์พาหนะของไฮน์ริช ชิมเมอร์ ว่าสัตว์ที่ทำหน้าที่พาหนะของเทพเจ้ามีหน้าที่แสดงสัญลักษณ์ และเผยให้เห็นพลังงานต่างๆ ของเทพเจ้าที่ปรากฏพระองค์อย่างเป็นรูปธรรมในรูปลักษณะของมนุษย์ (Zimmer, 1992: 70-71)
3. แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาเทพปกรณัม (Mythology) ภายใต้กรอบแนวคิดของโจเซฟ แคมพ์เบลล์ ว่าเทพปกรณัมคือสัญลักษณ์ทางจิตวิทยา เรื่องราวในเทพปกรณัมเป็นการบอกเล่าเชิงสัญลักษณ์ และอุปลักษณ์ ผู้อ่านจึงไม่ควรตีความตรงตามตัวอักษร แต่ควรตีความในเชิงสัญลักษณ์หรืออุปลักษณ์ จึงจะเข้าใจความหมายที่ซ่อนเร้นอยู่ (Campbell, 2002: 27-28)

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยรวบรวมความหมายเชิงสัญลักษณ์ของงจากเอกสารเกี่ยวกับสัญลักษณ์ที่มีรายละเอียดเกี่ยวกับงจำนวน 4 เล่ม ประกอบด้วย A Dictionary of Symbols ของ J.E. Cirlot, Signs & Symbols: An Illustrated Guide to Their Origins and Meanings ของสำนักพิมพ์ DK Publishing

⁴ งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยต่อเนื่องจากหัวข้อ “สัตว์สัญลักษณ์ในเทพปกรณัม: กรณีศึกษาโคนนทิของพระคเเว” ตีพิมพ์ในวารสารนิเทศศาสตร์ปริทัศน์ ปีที่ 19 ฉบับที่ 1 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2558) จึงมีวัตถุประสงค์การวิจัย กรอบแนวคิดที่เกี่ยวข้อง และระเบียบวิธีวิจัยคล้ายคลึงกัน

Dictionary of Symbolism: Cultural Icons and the Meanings Behind Them ของ Hans Biedermann และ An Illustrated Encyclopaedia of Traditional Symbols ของ J.C. Cooper เอกสารทั้ง 4 เล่มนี้รวบรวมความหมายของสัญลักษณ์ต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ทั่วไป ไม่ได้ให้ความสำคัญกับสัญลักษณ์ของวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งเป็นพิเศษ เมื่อรวบรวมความหมายเชิงสัญลักษณ์ของงูเรียบร้อยแล้ว จึงวิเคราะห์ความหมายที่ตรงหรือสอดคล้องกันที่ปรากฏในเอกสารดังกล่าว แล้วนำความหมายเชิงสัญลักษณ์นั้นมาศึกษาเปรียบเทียบกับเทพปกรณัมเกี่ยวกับพระศิวะที่ปรากฏในเอกสารเกี่ยวกับเทพปกรณัมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. การศึกษาความหมายเชิงสัญลักษณ์ของงูในงานวิจัยชิ้นนี้ ศึกษาจากคำศัพท์ภาษาอังกฤษ 4 คำคือคำว่า “serpent” “snake” “naga” และ “dragon” เนื่องจากคำศัพท์ทั้งสี่คำมีความหมายคาบเกี่ยวกัน ดังที่ ส.พลายน้อยอธิบายว่า “...ชาวตะวันตกเรียกสัตว์ยาวว่า Nake ซึ่งเข้ากับคำว่า Snake ที่หมายถึงงู และคำว่า Nake ก็มาจากคำว่า Naga ของอินเดีย (ในภาษาบาลีและสันสกฤตเรียกว่า นาคเหมือนกัน) ในภาษาอังกฤษเรียกสัตว์ประเภทนี้ว่า Dragon ไทยแปลว่ามังกร” (Sor Plynoi, 2010: 97) และเนื่องจากคำเหล่านี้มีความหมายคาบเกี่ยวกัน จึงสามารถใช้แทนกันได้หลายกรณี เช่น An Illustrated Encyclopaedia of Traditional Symbols กล่าวถึงความหมายของ serpent, snake, naga และ dragon รวมไว้ในส่วนที่กล่าวถึงความหมายของ serpent โดยกล่าวว่า “งูใหญ่กับมังกรนั้นใช้แทนกันได้” (Cooper, 2015: 146) และใน Signs & Symbols: An Illustrated Guide to Their Origins and Meanings ใช้เครื่องหมายทับ (/) เวลากล่าวถึง snake/serpent เพราะไม่สามารถแบ่งแยกความแตกต่างระหว่าง snake กับ serpent ได้อย่างชัดเจน

2. บทความนี้จะใช้คำว่า “งู” ในความหมายโดยรวมของคำศัพท์ภาษาอังกฤษ “serpent” “snake” “naga” และ “dragon”

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

พระศิวะในเทพปกรณัมศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

พระศิวะหรือพระอิศวรเป็นเทพเจ้าเก่าแก่ของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ในสมัยพระเวทพระองค์มีพระนามว่า “รุทระ” มีคำบรรยายถึงลักษณะของพระองค์ว่ามีพระฉวีสีแดง ทรงมีพระชนมายุน้อย มีความแข็งแกร่งเหนือเทพเจ้าทั้งปวง พระองค์เป็นนักล่า อาวุธสำคัญของพระองค์คือศรและธนู แต่บางครั้งก็กล่าวกันว่าพระองค์มีสายฟ้าเป็นอาวุธด้วย (Macdonell, 2012: 74-75) ในสมัยปุราณะมีการเชื่อมโยงว่าพระรุทระกับพระศิวะคือเทพเจ้าพระองค์เดียวกัน และในสมัยปุราณะ พระศิวะ

ได้รับการยกย่องเป็นเทพเจ้าระดับสูง ทรงเป็นเทพเจ้าสำคัญพระองค์หนึ่งในบรรดา
ตรีมูรติ อันประกอบด้วย พระพรหม พระวิษณุ และพระคิเว บทบาทของพระองค์ในฐานะ
เทพแห่งตรีมูรติคือการทำลาย แต่เป็นการทำลายสิ่งไม่ดีเพื่อให้เกิดสิ่งที่ดีสะอาดงดงาม
(Sor Plynoi, 2012: 34)

ด้านรูปลักษณ์ พระคิเวทรงมีพระจันทร์เสี้ยวประดับที่พระเกศา มีพระเนตร
3 พระเนตร พระเนตรที่สามอยู่บนพระนลาฏ ทรงนิยมนั่งห่มหนังสัตว์ ทรงสร้อย
พระศอลูกปัด (เมลิตรูทักษะ) ประคำหวัะโหลก และสังวาลเป็นงู ความเกี่ยวพัน
ระหว่างพระคิเวกับงูนั้น มีกล่าวถึงอีกหลายครั้ง เช่น กล่าวว่าพระคิเวทรงนั่งห่ม
เครื่องแต่งกายตามแบบพราหมณ์ แต่เครื่องนุ่งห่มของพระองค์ทำจากบรรดางูเห่า
(Wilkins, 2012: 232) อีกตอนหนึ่งกล่าวว่าพระคิเวมักมีงูคัลล้องอยู่รอบพระศอ โดยจะ
มีงูตัวหนึ่งพันรอบมุนพระเกศา (Littleton, 2002: 343) นอกจากนี้ ในหนังสือนารายณ์
สิบปางฉบับโบราณของคุณหญิงเลื่อนฤทธิ์ ยังกล่าวไว้ว่าพญานันตนาคราช มีกำเนิด
จากสายธูราของพระคิเว ดังความว่า “พระอิศวรผู้เป็นเจ้าจึงปลีงสายชำระออก
บันดาลให้เป็นพระอนันตนาคราช มีศักดานุภาพยิ่งนัก” (Sor Plynoi, 2009: 203 and
Sor Plynoi, 2010: 133)

พระคิเวทรงมีพระชายาคือ พระปารวตี ซึ่งปรากฏพระองค์ในหลาย
พระภาค ทรงมีพระโอรส 2 พระองค์คือ พระคณศ และพระขันทกุมาร โปรดประทับที่
เขาไกลาส และทรงมีโคเผือกชื่อนกหรือนนทที่เป็นพาหนะ (Phra Bat Somdet Phra
Poramentharamaha Vajiravudh Phra Mongkut Klao Chao Yu Hua, 2013: 73-75)

งูในเทพปกรณัม

งูเป็นสัตว์ชนิดหนึ่งที่อยู่กับเทพปกรณัมหลายวัฒนธรรมทั่วโลก เช่น
พระคัมภีร์ไบเบิลกล่าวถึงงูในสวนอีเดน ซึ่งเป็นผู้ล่อลวงให้อัดัมกับอีฟ มนุษย์ชายหญิง
คู่แรกกินผลไม้ต้องห้ามจนถูกพระเจ้าขับออกจากสวนอีเดน (Thailand Bible Society,
2006: 4-6) เทพปกรณัมนอร์สกล่าวถึงงูยักษ์เจอร์มุนกันด์ที่มีลำตัวยาวใหญ่จนสามารถ
พันรอบโลกได้ เจอร์มุนกันด์เป็นลูกของโลคี และเป็นศัตรูสำคัญตนหนึ่งในการต่อสู้กับ
เหล่าเทพเจ้านอร์ส (Colum, 1996: 182) เทพปกรณัมอียิปต์กล่าวถึงวัดเจติ (Wadjet)
เทพเทวีแห่งงู ซึ่งทำหน้าที่พิทักษ์ปกป้องฟาโรห์แห่งอียิปต์ แต่ในขณะเดียวกัน ก็กล่าว
ถึงอโปฟิส (Apophis) งูใหญ่ในดินแดนใต้พิภพซึ่งคอยซุ่มทำร้ายเทพเจ้ารา สूरียเทพแห่ง
อียิปต์ทุกคำคืน (Wilkinson, 2003: 221, 226-227) เทพปกรณัมกรีกกล่าวถึง ไทฟิอัส
(Typhoeus) และไพธอน (Python) งูใหญ่ที่เป็นศัตรูกับเทพแห่งโอลิมปัส และเทพเจ้า
คู่ชากับเทพเจ้าพอลโลเป็นผู้ปราบ (Martin, 2003: 30-31, 71)

ส่วนเทพปกรณัมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและเทพปกรณัมในพระพุทธศาสนา
กล่าวถึงนาครในเทพปกรณัมหลายตอน ได้แก่ ตอนกวนเกษียรสมุทร ซึ่งเหล่าเทพ

ใช้พญาวาสูกิต่างเชือก ตอนน้ำท่วมโลกในมัสยาวตาร พระวิษณุมีพระประสงค์จะช่วยเหลือพระสตัยพรดให้รอดชีวิต จึงให้พระสตัยพรดสร้างเรือเตรียมไว้ ส่วนพระองค์เนรมิตกายเป็นปลาใหญ่ว่ายน้ำลากเรือของพระสตัยพรดไปไว้ที่ยอดเขาแห่งหนึ่ง ซึ่งในตอนนั้นสิ่งที่ใช้ผูกเรือกับปลาใหญ่ต่างเชือกก็คือพญานาค (Wilkins, 2012: 113-118)

ถึงแม้งูกับนาคถูกจัดอยู่ในกลุ่มที่สื่อความหมายเดียวกันในแง่สัญลักษณ์ แต่ในแง่ของรูปลักษณ์ งูกับนาคอาจจะไม่ได้เหมือนกันเสียทีเดียว พระยาสัจจาภิรมย์กล่าวถึงความแตกต่างระหว่างงูกับนาคว่า นาคมีลำตัวยาวเหมือนงูแต่มีหงอนในพจนานุกรมจึงเรียกว่างูหงอน (Phraya Satchaphirom, 2005: 139) ส.พลายน้อยกล่าวว่า “นาค” ในภาษาบาลีหมายถึงงู แต่ “นาค” ในภาษาสันสกฤตหมายถึง นรเทพ กล่าวคือผู้ที่มีหน้าเป็นมนุษย์แต่มีหางเป็นงู (Sor Plynoi, 2010: 95) ลักษณะของนรเทพดังที่ ส.พลายน้อย กล่าวไม่ได้ปรากฏเฉพาะในเทพปกรณัมศาสนาพราหมณ์-ฮินดู แต่ยังปรากฏในเทพปกรณัมจีน โดยเทพผู้ให้กำเนิดมนุษย์มีพระนามว่าเทพเหว่หนี่ววา (Nü Wa) พระองค์มีพระวรกายท่อนล่างเป็นงู ท่อนบนเป็นมนุษย์ เทพเจ้าฟูซี (Fu Xi) พระสวามีของพระองค์ก็มีรูปลักษณ์แบบเดียวกัน (Littleton, 2002: 400) ดังนั้นเมื่อกล่าวถึงนาค จึงอาจหมายถึงงูที่มีหงอน หรือสิ่งมีชีวิตที่มีลักษณะครึ่งมนุษย์ครึ่งงูก็ได้ ทั้งหมดนี้จัดอยู่ในกลุ่มของ “งู” เมื่ออธิบายความหมายในแง่สัญลักษณ์ ซึ่งจากตัวอย่างงูที่ปรากฏในเทพปกรณัมที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่ามีทั้งงูที่แสดงพลังด้านลบ ทำหน้าที่เป็นผู้ทำลาย แต่ในขณะเดียวกันก็มีงูที่แสดงพลังด้านบวก ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเหลือ นี่คือความหมายเชิงสัญลักษณ์ประการหนึ่งของงู คือการแสดงให้เห็นถึงทวิภาวะ ความมีสองด้านหรือสองแง่ในสิ่งเดียว นอกจากนี้ยังเป็นสัญลักษณ์แทนความหมายอื่นๆ อีกมากมาย

ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของงู

จากการศึกษาความหมายเชิงสัญลักษณ์ของงูในเอกสาร 4 เล่มคือ A Dictionary of Symbols (Cirlot, 2002: 87, 285-287)⁵ Signs & Symbols: An Illustrated Guide to Their Origins and Meanings (Wilkinson, 2008: 67, 75, 79)⁶ Dictionary of Symbolism: Cultural Icons and the Meanings Behind Them (Biedermann, 1994: 103, 310-313)⁷

⁵ ใน A Dictionary of Symbols พบคำว่า “snake” ในหน้า 285-287 และ “dragon” ในหน้า 87

⁶ ใน Signs & Symbols: An Illustrated Guide to Their Origins and Meanings พบคำว่า “snake/serpent” ในหน้า 67 “naga” ในหน้า 75 และ “dragon” ในหน้า 79

⁷ ใน Dictionary of Symbolism: Cultural Icons and the Meanings Behind Them พบคำว่า “dragon” ในหน้า 103 และ “snake” ในหน้า 310-313

และ An Illustrated Encyclopaedia of Traditional Symbols (Cooper, 2015: 55-56, 146-151)⁸ พบว่าความหมายที่เหมือนกัน ใกล้เคียงกัน สามารถตีความลักษณะเดียวกัน ได้ที่ปรากฏซ้ำในเอกสารอย่างน้อย 3 เล่ม สรุปเป็นตารางที่ 1 ได้ดังนี้

ตารางที่ 1 ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของงู ที่มีความหมายของการปรากฏซ้ำในเอกสาร

ความหมาย	จำนวนครั้งที่พบ
1 น้ำ/ฝน	7
2 ความอุดมสมบูรณ์	5
3 ผู้พิทักษ์	4
4 การฟื้นคืนชีพ/การเกิดใหม่	4
5 การรักษาเยียวยา	4
6 ปิตา/ความชั่วร้าย	4
7 ปัญญา/ความรู้	4
8 พลัง/ความแข็งแกร่ง	4

นอกจากนั้นยังพบความหมายเชิงสัญลักษณ์อื่นๆ ของงูที่ปรากฏน้อยกว่า 4 ครั้งอีกหลายความหมาย ได้แก่ แผ่นดินแม่ จิตวิญญาณธรรมชาติ ทวิภาวะ ความลึกลับ วงล้อแห่งชีวิต ผู้สร้าง ผู้ทำลาย ความสุข ความเป็นอมตะ สายฟ้า เป็นต้น อย่างไรก็ตามเนื่องจากความจำกัดของพื้นที่ ผู้วิจัยจึงจะกล่าวถึงความหมายเชิงสัญลักษณ์ของงูกับการสื่อคุณลักษณะของพระศิวะเฉพาะ 8 ความหมาย ดังปรากฏในตารางเท่านั้น

ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของงูกับการสื่อคุณลักษณะของพระศิวะ

เมื่อนำความหมายในแง่สัญลักษณ์ของงูมาศึกษาเปรียบเทียบกับเทพปกรณัมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูที่เล่าเรื่องราวของพระศิวะ ผู้วิจัยพบว่าความหมายเชิงสัญลักษณ์ของงูทั้ง 8 ข้อในตารางล้วนสอดคล้องกับคุณลักษณะของพระศิวะดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. พระศิวะในฐานะเทพผู้กักเก็บน้ำและผู้ประทานน้ำ

ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของงูที่พบมากที่สุดคือ น้ำหรือฝน ซึ่งสำหรับคนไทย น้ำหรือฝนเชื่อมโยงกับงูหรือนาคมาตั้งแต่สมัยโบราณ กล่าวคือเชื่อกันว่านาคเป็นผู้ให้น้ำ ส.พลายน้อยกล่าวว่านาคมี 4 พวก มีพวกหนึ่งเรียกว่า นาคกลางหาว มีหน้าที่ให้ลมและให้ฝน อีกพวกหนึ่งเรียกว่านาคโลกบาล

⁸ ใน An Illustrated Encyclopaedia of Traditional Symbols พบคำว่า "dragon" ในหน้า 55-56 และ "serpent" ในหน้า 146-151

มีหน้าที่รักษาแม่น้ำลำธาร (Sor Plynoi, 2009: 206-207) สอดคล้องกับคูเปอร์ที่กล่าวถึงงูเป็นผู้ทำให้เกิดพายุ เป็นผู้ควบคุมพลังทั้งหลายของน้ำ เป็นผู้กักเก็บน้ำ และเป็นผู้มอบน้ำให้ (Cooper, 2015: 147-148)

แม็คโดเนลล์กล่าวถึงพระรุทธะ ซึ่งเป็นพระนามของพระศิวะในสมัยพระเวท ไว้ว่า “พระองค์บันดาลให้ลำธารทั้งหลายไหลไปบนผืนแผ่นดิน และเกิดเสียงคำราม มอบความชุ่มชื้นให้กับทุกสิ่ง” (Macdonell, 2012: 75) ในส่วนนี้สอดคล้องกับความหมายเชิงสัญลักษณ์ของงูในด้านของน้ำและฝน นอกจากคำกล่าวถึงพระรุทธะของแม็คโดเนลล์ ยังมีเทพปกรณัมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเรื่องหนึ่งที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าพระศิวะทรงเป็น “ผู้กักเก็บน้ำและผู้มอบน้ำให้” ดังที่คูเปอร์อธิบายความหมายเชิงสัญลักษณ์ของงู เทพปกรณัมตอนดังกล่าวคือ “อาภาตศกคา” กล่าวถึงเหตุการณ์ตอนที่ไอรส 60,000 พระองค์ของกษัตริย์สครแห่งนครอโยธยาก่อกรรมทำชั่ว เมื่อเสียชีวิตวิญญูณจึงทนทุกข์ทรมาน มีเพียงกระแสน้ำแห่งพระคงคาเท่านั้นที่จะช่วยชำระบาปให้วิญญูณเหล่านั้นได้ กษัตริย์แห่งนครอโยธยาบำเพ็ญตบะเพื่อขอให้พระคงคามีพระเมตตา เสด็จจากสวรรค์มาช่วยชำระบาป แต่แม้เวลาจะผ่านไปยาวนาน พระคงคาก็ไม่เสด็จลงมายังโลก จนกระทั่งถึงสมัยของกษัตริย์ภักติธซึ่งยังคงบำเพ็ญตบะเช่นเดียวกับกษัตริย์พระองค์ก่อนหน้า พระศิวะทรงเห็นพระทัยเหล่ากษัตริย์แห่งนครอโยธยา จึงมีพระเมตตาสั่งให้พระคงคาเสด็จลงมายังโลกมนุษย์ พระคงคาไม่ประสงค์จะเสด็จแต่ไม่อาจขัดบัญชาของพระศิวะได้ จึงคิดจะกระโจนลงจากสวรรค์ด้วยความเร็ว ซึ่งหากเป็นดังนั้นก็ก่อความเสียหายให้กับแผ่นดินอย่างมหาศาล พระศิวะทรงทราบว่าพระคงคาคิดจะทำสิ่งใด จึงใช้พระเศียรของพระองค์เองรองรับกระแสน้ำรุนแรงของพระคงคา ทรงบังคับให้พระคงคาไหลเวียนอยู่บนพระเศียรของพระองค์นับพันปี จนกระแสน้ำอ่อนกำลังลง จึงยอมให้พระคงคาไหลลงสู่ผืนแผ่นดิน (Yaemnadda, 2004: 49-55) ณ จุดที่เชื่อกันว่าเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำคงคาในประเทศอินเดียในปัจจุบัน เทพปกรณัม “อาภาตศกคา” จึงเป็นเทพปกรณัมที่บรรยายคุณลักษณะของการเป็นทั้ง “ผู้กักเก็บน้ำ” และ “ผู้มอบน้ำให้” ดังที่คูเปอร์กล่าวครบทั้งสองประการ อีกทั้งเป็นที่มาของพระนาม “คงคาธ” อีกพระนามหนึ่งของพระศิวะ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกล่าวถึงว่า “เมื่อพระคงคาจะลงจากสวรรค์มาสู่มนุษย์ภูมิพระอิศวรเกรงว่าน้ำจะท่วมโลกหมด จึงเอากะตาทันบกั้นไว้ จึงได้นามว่าคงคาธ” (Phra Bat Somdet Phra Poramentharamaha Vajiravudh Phra Mongkut Klao Chao Yu Hua, 2013: 73)

2. พระศิวะในฐานะเทพแห่งความอุดมสมบูรณ์

คูเปอร์กล่าวถึงความหมายของงูในแง่ความอุดมสมบูรณ์ว่า งูเป็นสัญลักษณ์ของพลังของการสืบพันธุ์หรือการให้กำเนิดของผืนแผ่นดิน (Cooper, 2015: 147) เนื่องจากงูมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับแผ่นดิน คุณลักษณะของความอุดมสมบูรณ์ในความหมาย

ของการสืบพันธุ์หรือการให้กำเนิดนี้สอดคล้องอย่างยิ่งกับคิเวลิงก์ สัญลักษณ์อีกอย่างหนึ่งของพระคิเว โดยปกติคิเวลิงก์หรือคิเวลิงก์มักปรากฏคู่กับโยนีเพื่อเป็นเครื่องหมายแทนอวัยวะแห่งการก่อกำเนิดของชายและหญิง (Wilkins, 2012: 233) ซิมเมอร์อธิบายความหมายของคิเวลิงก์และโยนีไว้ว่า “คิเวลิงก์หมายถึงพลังงานแห่งการสร้างในลักษณะของเพศชายของพระคิเว...ในฐานะพลังงานแห่งการสร้างในลักษณะของเพศชายนี้บ่อยครั้งที่คิเวลิงก์จะถูกนำไปเชื่อมโยงกับสัญลักษณ์พื้นฐานของพลังงานแห่งการสร้างในลักษณะของเพศหญิง [ซึ่งเรียกว่า] โยนี ทั้งสองทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ของการรวมเป็นหนึ่งเพื่อสร้างสรรค์ให้กำเนิดและรักษาชีวิตของจักรวาลให้ดำรงอยู่” (Zimmer cited in Boonsong, 2015: 271)

สิ่งที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ พระคิเวยังมีสัญลักษณ์ประจำพระองค์อีกสองสิ่งที่กล่าวกันว่าเป็นเครื่องหมายแทนความอุดมสมบูรณ์เช่นกัน นั่นคือ โคและพระจันทร์เสี้ยว ลิทเทิลตันกล่าวว่า “พระองค์ [พระคิเว] คือเทพเจ้าแห่งความอุดมสมบูรณ์ ภาพพจน์ทั่วไปของความอุดมสมบูรณ์ เช่น งู โค โสม^๑ และพระจันทร์เสี้ยว ล้วนเกี่ยวข้องกับพระองค์” (Littleton, 2002: 342) โคในที่นี้หมายถึง โคเหนืก พาหนะของพระคิเวซึ่งอันที่จริงคือเทพ แต่จำแลงร่างเป็นโคเพื่อทำหน้าที่พาหนะของพระคิเวและพระปารวตี ส่วนพระจันทร์เสี้ยวที่ปรากฏบนมุนพระเศียรของพระคิเวก็คือจันทร์เทพ ผู้ต้องจำแลงกายเป็นจันทร์เสี้ยวเพื่อให้สามารถติดตามพระคิเวเข้าไปในเทวสภาได้ (Sor Plynoi, 2012: 39)

3. พระคิเวในฐานะเทพผู้พิทักษ์

งูในแง่สัญลักษณ์ของการทำหน้าที่พิทักษ์รักษานั้นปรากฏในหลายด้าน คูเปอร์กล่าวว่า งูหรือมังกรคือผู้พิทักษ์ธรณีประตู วิหาร สมบัติ และความรู้ในศาสตร์ลึกลับ (Cooper, 2015: 147) ส่วน ส.พลายน้อยกล่าวถึงนาคนาในในฐานะผู้พิทักษ์รักษาว่า มีนาคนกลุ่มหนึ่งเรียกว่านาคนสวรรค์ ทำหน้าที่เฝ้าวิมานเทวดา นาคนอีกกลุ่มหนึ่งเรียกว่านาคนโลกบาล มีหน้าที่รักษาแม่น้ำลำธาร และนาคนอีกกลุ่มหนึ่งมีหน้าที่รักษาชุมทรัพย์ (Sor Plynoi, 2009: 206-207) จึงเห็นได้ว่าหน้าที่ผู้พิทักษ์เป็นบทบาทหน้าที่หนึ่งของงู แต่สิ่งที่งูพิทักษ์รักษาแตกต่างกัน

สำหรับความเกี่ยวข้องระหว่างความหมายของงูในแง่ผู้พิทักษ์กับพระคิเว มีการกล่าวถึงตั้งแต่สมัยพระเวท โดยกล่าวว่าชาวอินเดียนบูชาพระรุทระเพื่อขอให้ตนเองรอดพ้นจากเหตุการณ์เลวร้าย และพระรุทระยังเป็นผู้ประทานพร ทำให้คนและสัตว์มีความเป็นอยู่ที่ดี (Macdonell, 2012: 76) ต่อมาเมื่อพระรุทระเป็นที่รู้จักแพร่หลายในพระนามพระคิเว เทพปรกรณ์หลายตนก็เล่าถึงเรื่องราวที่พระองค์ทรงปกป้อง

^๑อันที่จริง อาจกล่าวได้ว่าโสมก็เป็นหนึ่งในสัญลักษณ์ของพระคิเวเช่นกัน เนื่องจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเชื่อมโยงโสมเทพกับพระจันทร์ว่าเป็นเทพเจ้าองค์เดียวกัน

คุ้มครองโลกและสรรพสิ่ง ตัวอย่างหนึ่งได้แก่ การที่พระองค์ทรงใช้พระเศียรรองรับกระแสของพระคงคางดั่งปรากฏในเทพปรณัมตอนอากาศคงคางดั่งที่กล่าวถึงแล้ว นอกจากนั้นยังมีเทพปรณัมตอน “อสุรินทรราหู” ที่เล่าถึงการให้พระศิวะทรงเสียดสละติ่มพิษที่เกิดจากการกวนเกษียรสมุทร กล่าวโดยย่อคือในสมัยหนึ่งพระอินทร์ไม่อาจสู้อำนาจของฝ่ายอสูรได้ พระวิษณุจึงทรงแนะนำให้เหล่าเทพเทวดาชักชวนอสูรทำพิธีกวนเกษียรสมุทรเพื่อให้ได้น้ำทิพย์หรือน้ำอมฤต ซึ่งผู้ติ่มน้ำทิพย์นี้จะเป็นอมตะ การกวนเกษียรสมุทรนี้ใช้พญาวาสูกิพณ์รอบเขามันทรต่างเชือก แต่เวลาผ่านไปนับพันปีก็ยังไม่ได้น้ำทิพย์ดังประสงค์ พญาวาสูกิซึ่งเจ็บปวดทรมานจากการถูกชักลากมานานแสนนานทนไม่ไหว พ่นพิษร้ายออกมา คัดศิตรี แยมันดตากกล่าวถึงความตอนนี่ว่า “พญานาคผู้มีร่างใหญ่มหึมาภิพพิษร้ายเป็นไฟกรดออกมา ควันพิษมหาศาลอันพลุ่งออกมาไม่ขาดระยะนั้นมีลักษณะดังภูเขาไฟระเบิดมีดคลุ้มไปทั้งจักรวาลและความแรงร้อนสุดประมาณนั้นก็แผดเผาจะทำลายสวรรค์และโลกให้พินาศย่อยยับเป็นภัสมธุลีลง ...ทันใดนั้นเองพระอิศวรมหาเทพก็เสด็จมาปรากฏพระองค์ ณ ที่นั้น และด้วยพระทัยอันเปี่ยมด้วยความเมตตากรุณาต่อสัตว์โลกและชีวิตทั้งหลายในพิภพ พระผู้เป็นเจ้านักตติสินพระทัยอำพระโณษฐ์ออกตุดกลืนพิษร้ายเข้าสู่พระกายทันที ก่อนที่โลกและสวรรค์จะแตกทำลาย” (Yaemnadda, 2004: 407-408) เทพปรณัมตอนนี้แสดงให้เห็นว่าพระศิวะทรงพิทักษ์ปกป้องมนุษย์ เทพเจ้า และสรรพสิ่งทั้งหลายให้รอดพ้นจากอันตราย ทรงทำแม้กระทั่งรับพิษร้ายแรงไว้เสียเอง

ลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งเกี่ยวกับพระศิวะคือ พระองค์จะให้การปกป้องคุ้มครองผู้ที่มีความศรัทธาในพระองค์อย่างมั่นคง ดังตัวอย่างในเทพปรณัมตอนหนึ่ง อสูรชื่อ ภิมาะได้รับพรจากพระราม จึงเกิดความกำเริบเสิบสาน และยึดอำนาจกษัตริย์แห่งนครกามรูป อสูรภิมาะจับกษัตริย์แห่งกามรูปปลามโซ่ขังไว้ในคุก แต่ถึงอย่างนั้นกษัตริย์แห่งกามรูปก็ยังคงใช้ดินในคุกกั้นเป็นศิวิลิ่งและบูชาพระศิวะมิได้ขาด ผู้คุมเห็นดังนั้นก็ไปรายงานอสูรภิมาะ อสูรภิมาะมาสอบถามจนทราบว่กษัตริย์แห่งกามรูปบูชาพระศิวะจึงหัวเราะเยาะและกล่าวว่าพระศิวะไม่สามารถช่วยอะไรใครได้ พระองค์เคยเป็นข้ารับใช้ของทศกัณฐ์ ซึ่งเป็นลุงของอสูรภิมาะเสียด้วยซ้ำ อสูรภิมาะทำให้กษัตริย์แห่งกามรูปเรียกพระศิวะมาต่อสู้กับตน กษัตริย์แห่งกามรูปตอบว่าพระองค์นั้นต่ำต้อยไม่อาจเรียกพระศิวะมาได้ แต่เชื่อแน่ว่าพระศิวะไม่ทอดทิ้งพระองค์อย่างแน่นอน อสูรภิมาะได้ยินดังนั้นก็โกรธจัดเงื้อมดาบจะฟันศิวิลิ่งที่กษัตริย์แห่งกามรูปปั้นไว้บูชา ทันใดนั้นพระศิวะก็ปรากฏกายขึ้นและตรัสว่า “เราคืออิศวร ผู้ปกป้องผู้ที่เคารพบูชาเรา” แล้วพระศิวะก็ล้มพระเนตรที่สาม กำจัดอสูรภิมาะและบริวารจนสิ้น (Wilkins, 2012: 234-235) ตัวอย่างเทพปรณัมที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่า พระศิวะมิได้ทรงเป็นผู้พิทักษ์รักษาเฉพาะบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือเฉพาะผู้ที่เคารพบูชาพระองค์เท่านั้น แต่ยังมีพระเมตตาปกปักรักษาสรรพสิ่งในโลกและจักรวาลให้อยู่รอดปลอดภัยเมื่อมีอันตรายอีกด้วย

4. พระคิเวในฐานะเทพผู้ประทานชีวิตใหม่

งูเป็นสัตว์ที่มีลักษณะพิเศษคือมีการลอกคราบ รวากับเป็นการตายและการเกิดใหม่ ไฮน์ริช ชิมเมอร์ กล่าวถึงการลอกคราบของงูว่าทำให้นั้นฟื้นคืนผละกำลังอีกครั้ง (Zimmer, 1992: 75) และโจเซฟ แคมป์เบลล์ กล่าวถึงการลอกคราบของงูว่า “งูลอกคราบของมันเพื่อที่จะเวียนว่ายตายเกิด” แต่ยังมีอีกภาพพจน์หนึ่งที่สะท้อนสัจธรรมเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดด้วยรูปของงู นั่นคืองูในรูปลักษณะวงกลมที่กลิ้งกินหางของตนเอง ซึ่งแคมป์เบลล์อธิบายว่า “นั่นคือภาพของชีวิต ชีวิตนั้นสละชั่วอายุหนึ่ง แล้วก็อีกชั่วอายุหนึ่ง เพื่อที่จะได้เวียนว่ายตายเกิด” (Campbell, 2008: 88-89) คำกล่าวของทั้งชิมเมอร์และแคมป์เบลล์จึงสอดคล้องกับความหมายในแง่สัญลักษณ์ของงูในด้านการฟื้นคืนชีพหรือการเกิดใหม่

เทพปกรณัมเกี่ยวกับการทำให้ฟื้นคืนชีพที่เกี่ยวข้องกับพระคิเวปรากฏตัวอย่างในเหตุการณ์ครั้งหนึ่ง ขณะที่พระปารวตีเสด็จมาด้านหลังของพระคิเว แล้วทรงเกลี้ยใช้พระหัตถ์ปิดพระเนตรทั้งสองของพระคิเว เมื่อพระเนตรทั้งสองปิดลง โลกก็ตกอยู่ในความมืดมิด เกิดความสับสนอลหม่าน ทันใดนั้นก็บังเกิดพระเนตรที่สามบนพระนลาฏของพระองค์แต่เมื่อพระเนตรที่สามลืมขึ้น ก็เกิดเปลวไฟพุ่งออกไปในความมืดมิด เผาหิมาลัย รวมทั้งสรรพสัตว์ทั้งหลายเป็นเถ้าถ่าน พระปารวตีทรงขอพระเมตตาจากพระสวามีให้คืนชีวิตท้าวหิมาวัต หรือหิมาลัยซึ่งเป็นพระบิดาของพระองค์ พระคิเวจึงทรงบันดาลให้ภูเขาหิมาลัยและสรรพสัตว์คืนชีวิตอีกครั้ง (Littleton, 2002: 343)

นอกจากนี้ ยังมีเทพปกรณัมอีกตอนหนึ่งซึ่งชี้ให้เห็นว่าพระคิเวคือเทพผู้ประทานชีวิตใหม่ หรือเทพแห่งการชุบชีวิต เนื่องจากพระองค์มีมนตร์วิเศษสามารถชุบชีวิตคนตายให้ฟื้นคืนได้ มนต์นี้มีชื่อว่ามนตร์มฤตสญูชีวินี ซึ่งพระคิเวประทานให้พระศุภร คุรุของเหล่าอสูร ดังความว่า “นับแต่บัดนี้ไป เจ้าจึงเป็นผู้รู้มนตร์ชุบชีวิตผู้ตายให้ฟื้น อันมีชื่อว่ามนตร์มฤตสญูชีวินี มนต์นี้ข้ามอบให้เจ้าแต่ผู้เดียวเท่านั้น” (Yaemnadda, 2004: 281) พระศุภรเคยใช้มนตร์มฤตสญูชีวินีชุบชีวิตของกะเป็นผู้เป็นบุตรเขยถึง 3 ครั้ง และจำยอมถ่ายทอดมนตร์วิเศษนี้แก่กะ เพื่อให้จะชุบชีวิตพระศุภรครั้งหนึ่ง (Yaemnadda, 2004: 24-25) พระคิเวจึงเป็นเทพที่สามารถประทานชีวิตใหม่ได้ทั้งด้วยการกระทำของพระองค์เอง และด้วยมนตร์วิเศษที่พระองค์เป็นผู้ประทาน

5. พระคิเวในฐานะเทพแห่งการรักษาเยียวยา

งูเป็นสัญลักษณ์แทนการรักษาเยียวยามาตั้งแต่อดีตกาล เทพปกรณัมกรีกมีเทพเจ้าพระองค์หนึ่งพระนามว่า แอสเคลปิอุส (Asclepius) โอรสของเทพเจ้าอพอลโล พระองค์ได้รับพรสวรรค์ด้านการรักษาเยียวยามาจากพระบิดา เทพเจ้าแอสเคลปิอุสมีงูเลื้อยพันคทาเป็นสัญลักษณ์ประจำพระองค์ (Biedermann, 1994: 19) แต่ก่อนหน้านั้น

เทพปรกณัมของเมโสโปเตเมียก็มีเทพเจ้าแห่งการรักษาเยียวยา มีพระนามว่านิงกิซิดา (Ningishzida) ซึ่งมีสัญลักษณ์ประจำพระองค์เป็นงูเช่นเดียวกัน (Zimmer, 1992: 74) ในปัจจุบันสัญลักษณ์งูปงูเลื้อยพันคายังคงใช้กันอย่างแพร่หลายในฐานะสัญลักษณ์ทางการแพทย์ในหลายประเทศ รวมทั้งในประเทศไทย

สำหรับพระคัมภีร์ในบทบาทของเทพแห่งการรักษาเยียวยานั้นมีการกล่าวถึงมาตั้งแต่สมัยพระเวท แม้โคโดเนลล์กล่าวถึงความสามารถในการรักษาเยียวยาของพระรุทรว่า “พระองค์คือแพทย์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในบรรดาแพทย์ทั้งหลาย... พระองค์ประทานการรักษา พระองค์ควบคุมการรักษาเยียวยาทุกอย่าง และทรงมียานับพันในพระหัตถ์ของพระองค์คือยาที่ทรงเลือกแล้ว และหัตถ์ของพระองค์ให้ทั้งการบำรุงและการเยียวยา” ความสามารถในการรักษาของพระองค์ไม่ได้ครอบคลุมเฉพาะการรักษามนุษย์ แต่ยังรวมถึงสัตว์ โดยเฉพาะโคกระบือ ผู้ที่ต้องการให้โคกระบือของตนหายจากอาการเจ็บป่วยหรือต้องการป้องกันโคกระบือของตนไม่ให้เกิดโรคมัยจึงมักถวายเครื่องบวงสรวงแด่พระรุทร (Macdonell, 2012: 76)

ส่วนพระคัมภีร์ในพระภาคที่เป็นผู้รักษามีพระนามว่า “ปัญจานนะ” ทรงปรากฏในรูปลักษณะที่มีพระพักตร์ 5 พระพักตร์ (Wilkins, 2012: 236) และนอกจากจะเคยประทานมนตร์มฤตยชีวินแก่พระศุภร พระคัมภีร์ยังมียาวิเศษชนิดหนึ่งซึ่งเปรียบได้กับน้ำอมฤตพระองค์เคยทรงมอบตำรายานี้ให้แก่ศาสดา ชุน มนุษย์ผู้มีความซื่อสัตย์ ไม่ละโมภ มีความศรัทธาในพระคัมภีร์อย่างมั่นคงเสมอมา ดังความว่า “พ่อ [พระคัมภีร์] จะให้วิชาพิเศษสุดแก่เจ้า วิชานี้เรียกว่ารสาณาสติ เป็นตำรายาทิพย์ ซึ่งเมื่อปฐสำเร็จแล้วจะมีสภาพเป็นน้ำอมฤต เมื่อเสพแล้วจักมีอายุ ยืนนาน ทรงความเป็นอมตะตลอดไป ไม่รู้จักแก่ และไม่รู้จักตาย” ศาสดาชุนเคยทดลองผสมยาวิเศษนี้ แต่เนื่องจากขาดส่วนผสมไปหนึ่งอย่างคือหยาดวิเศษมีพระจันทร์ จึงทำให้ยาวิเศษมีฤทธิ์ทำให้อายุยืนนานหลายร้อยปี แต่ไม่ถึงกับเป็นอมตะ (Yaemnadda, 2004: 669-671)

6. พระคัมภีร์ในฐานะเทพแห่งภูตผีปีศาจ

คงไม่อาจปฏิเสธได้ว่า ในฐานะสัญลักษณ์ของปีศาจ และความชั่วร้ายทั้งหลาย มีที่มาส่วนหนึ่งจากภาพพจน์ของงูในเทพปรกณัมของคริสต์ศาสนา ซึ่งกล่าวว่าเป็นผู้ล่อลวงอดัมกับอีฟให้กินผลไม้ต้องห้ามจากต้นไม้แห่งความรู้ในสวนสวรรค์ ซึ่งเป็นที่มาของบาปเริ่มแรก และเป็นเหตุให้พระเจ้าขับไล่ทั้งสองพ้นจากสวนเอเดน (Thailand Bible Society, 2006: 4-6) อย่างไรก็ตาม คูเปอร์เสนอแนวคิดที่ไม่เกี่ยวข้องกับเทพปรกณัมในคริสต์ศาสนา แต่อาจเป็นเหตุที่ทำให้มนุษย์เชื่อมโยงกับปีศาจ และสิ่งชั่วร้ายไว้ว่าเป็นเพราะงูอาศัยอยู่ใต้ดิน จึงมีความเกี่ยวพันกับดินแดนใต้พิภพ สามารถเข้าถึงพลังและมนตร์วิเศษของคนตายได้ แนวคิดอีกอย่างหนึ่งคือ งูผูกพันกับผืนแผ่นดิน จึงเท่ากับเป็นศัตรูกับพระอาทิตย์ รวมทั้งพลังอำนาจแห่งจิตวิญญาณ งูจึงเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจมืดของมนุษย์ (Cooper, 2015: 147)

ไม่ว่าความเชื่อว่างูคือสัญลักษณ์ของปีศาจและความชั่วร้ายจะมีที่มาอย่างไร การตีความเช่นนี้ก็สอดคล้องกับคุณลักษณะประการหนึ่งของพระคิเวในฐานะเทพแห่ง ภูตผีปีศาจ สมัยที่พระองค์ถูกขานพระนามว่าภูตนั้น กล่าวกันว่าบางครั้งพระองค์ถูก เรียกว่าสุรผู้ยิ่งใหญ่แห่งสวรรค์ และนักวิชาการบางส่วนมีทัศนะว่าเดิมพระภูตคือ เจ้าแห่งวิญญาณของคนตาย (Macdonell, 2012: 75, 77) ต่อมาเมื่อพระองค์เป็นที่รู้จัก ในพระนามคิเวก็กล่าวกันว่าพระองค์เป็นเจ้าแห่งภูตเนื่องจาก “พระอิศวรโปรดอยู่ตาม สุสานหรือที่เฝ้าศพ และมีผีเป็นบริวาร จึงเรียกว่าพระภูตเศวร” (Phra Bat Somdet Phra Poramentharamaha Vajiravudh Phra Mongkut Klao Chao Yu Hua, 2013: 70) วิลคินส์อธิบายลักษณะของพระคิเวเพิ่มเติมว่า พระองค์มีสร้อยพระศอกทำจาก หวังะโหลก และมีผู้ติดตามเป็นบรรดาภูต ผี ปีศาจ แม่มด ภูตน้อย และวิญญาณชั่วร้าย” (Wilkins, 2012: 232) จึงไม่น่าแปลกแต่อย่างใดที่จะมีผู้กล่าวว่าพระคิเวเป็นเจ้าแห่งภูต

อย่างไรก็ดี แนวคิดเกี่ยวกับภูตผีปีศาจของชาวฮินดูอาจไม่เหมือนกับ ของชาวตะวันตก เนื่องจากชาวฮินดูเชื่อในทวิภาวะ กล่าวคือทุกสิ่งล้วนมีสองด้าน ดังที่ซิมเมอร์อธิบายว่า “นี่คือการผสมผสานที่คุ้นเคยสำหรับความคิดของชาวฮินดู ซึ่งบันทึกไว้ในคิลปะฮินดู พวกเขาเข้าใจว่านี่คือการสำแดงของพระมหาเทพ ซึ่งในองค์ รวมแล้วประกอบด้วยสิ่งดีงามและสิ่งเลวร้ายทั้งหมด สิ่งทั้งงามและสิ่งน่าสะพรึงกลัว ทั้งหมด สิ่งที่น่ายินดีและสิ่งที่เจ็บปวดทั้งหมดในชีวิตของเรา” (Zimmer, 1992: 174) คำกล่าวของซิมเมอร์สอดคล้องกับคำตรัสของพระคิเวในเทพปรณมตตอนที่พระองค์ ทรงมอบหมายให้พระศุภเป็นครูของอสูรทั้งหลาย ในลักษณะเดียวกับที่พระพฤษบดี เป็นครูของเทพเจ้าทั้งหลาย พระคิเวทรงอธิบายสาเหตุของการมอบภารกิจดังกล่าวแก่ พระศุภว่า “เหตุที่ข้าตั้งให้เจ้าเป็นอาจารย์ใหญ่ของอสูรทั้งหลายก็เพื่อดูแลชี้แจงความ ถูกต้อง และความดีงามแก่เขาเหล่านั้น เพื่อจะได้ลดหย่อนผ่อนคลายการทำผิดทำบาป จะได้ไม่ถูกฆ่าถูกทำลายโดยใช่เหตุ เพราะในหมู่อสูรทั้งหลายนั้นที่ชั่วก็มีที่ดีก็ปรากฏ” (Yaemnadda, 2004: 281) ภูตผีปีศาจในเทพปรณมตศาสนาพราหมณ์-ฮินดูจึงไม่ได้เป็น ภาพสะท้อนของความชั่วร้ายอย่างสิ้นเชิงที่ต้องกำจัดในความหมายเดียวกับพระคัมภีร์ ไบเบิลเสียทีเดียว แต่เป็นอีกด้านหนึ่งของคำสอนเกี่ยวกับทวิภาวะ กล่าวคือธรรมชาติ ล้วนมีสองด้าน มีมีย่อมมีสว่าง มีดีย่อมมีเลว เมื่อมีเทพจึงต้องมีภูตผีปีศาจหรือมาร เพื่อสร้างความสมดุลซึ่งกันและกัน

7. พระคิเวในฐานะเทพแห่งปัญญา

ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของรูปประการที่ 7 คือปัญญาและความรู้ ซึ่งปัญญา ความรู้นี้อาจไม่ใช่เรื่องโดยทั่วไป แต่เป็นปัญญาหรือความรู้ที่ยิ่งใหญ่ ปัญญาหรือความรู้ ที่เก็บงำซ่อนเร้นไว้ (Cooper, 2015: 55, 149) สาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้เป็นสัญลักษณ์ ของปัญญาและความรู้ อาจเป็นเพราะกูเป็นสัตว์ที่อยู่คู่กับโลกและมนุษยชาติมาตั้งแต่สมัย บรรพกาล ยิ่งไปกว่านั้นยังเป็นสัญลักษณ์ของการคงอยู่ชั่วนิรันดร์ (Biedermann,

1994: 311, 313) จึงน่าจะสังสมประสบการณ์ต่างๆ มากมายนับไม่ถ้วน อันเป็นที่มาของ ปัญญาความรู้ดังกล่าว ซึ่งสอดคล้องกับคุณลักษณะอีกข้อหนึ่งของพระคิเว เนื่องจาก พระองค์ได้รับการกล่าวขานว่าทรงเป็นเทพแห่งปัญญามาตั้งแต่สมัยพระเวท ดังปรากฏ ความในเอกสารของแม็คโดเนลล์กล่าวถึงพระรุทรว่า ทรงเป็นเทพเจ้าที่มีสติปัญญา และฉลาดสุขุม (Macdonell, 2012: 75) ต่อมาเมื่อพระองค์ถูกเรียกขานพระนามว่า “คิเว” ก็ปรากฏพระองค์ในรูปลักษณะของโยคี นุ่งหมั่นหังสตัว โปรดการบำเพ็ญตบะ อยู่ตามป่าเขา ซึ่งการบำเพ็ญตบะทำสมาธิของพระองค์นำไปสู่ความรู้อันสูงสุด ทางจิตวิญญาณ (Wilkins, 2012: 225) สัญลักษณ์ประการหนึ่ง que แสดงถึงการเป็นผู้มีปัญญาสูงส่งของพระคิเวคือ พระเนตรที่สามบนพระนลาฏ ซึ่งหากเปรียบเทียบกับ ตำแหน่งของจักระทั้ง 7 ของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู พระเนตรที่สามอยู่ในตำแหน่ง จักระที่ 6 เรียกว่า “อาชณะ” ซึ่งเป็นจุดศูนย์กลางของการรู้แจ้ง (Zimmer, 1992: 180) หรืออาจเรียกอีกอย่างว่า “ตาใน” หมายถึงการได้ความรู้จากการพิจารณาภายใน เอ็ดการ์ เคย์ซิกกล่าวถึงจักระที่ 6 ไว้ว่าถ้ามนุษย์ทำสมาธิจนจิตพัฒนามาถึงระดับ ของจักระที่ 6 ก็จะจดจำทุกสิ่งทุกอย่างที่ผ่านมาได้ สามารถจดจำย้อนกลับไปได้ถึง แหล่งที่มาในตอนต้น (The Source) เมื่อถึงตอนนั้นดวงวิญญาณก็จะได้รับความรู้ทั้งหมด จากภายใน ไม่จำเป็นต้องแสวงหาไปทั่วโลกเพื่อหาคำตอบของปริศนาแห่งชีวิต (Grant, 2014: 192-193)

เทพปรกณัมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูกล่าวถึงพระคิเวในฐานะเทพผู้มี ปัญญาสูงส่งไว้หลายตอน ตัวอย่างเช่น ครั้งที่พระสตีสิ้นพระชนม์และประสูติใหม่เป็น พระปารวตี ธิดาของท้าวหิมวัตกับพระนางเมนา และได้พบรักกับพระคิเวอีกครั้งหนึ่งนั้น พระคิเวมีพระประสงค์จะสอนพระเวทแก่พระชายาเพื่อให้ทรงมีความเข้าใจในพระเวท อย่างลึกซึ้ง ดังความว่า “ความรู้ในศาสตร์อันลึกซึ้งที่สุดหยั่งเช่นคัมภีร์พระเวทนั้นเป็น เรื่องที่ลึกลับ เข้าใจได้ยากยิ่ง อันใครๆ ไม่อาจอธิบายได้ พระคิเวเป็นเจ้าจึงตรัสให้ พระเทวีมานังเฉพาพระพักตร์ และเริ่มสอนพระเวทอันศักดิ์สิทธิ์ โดยเริ่มตั้งแต่บท เบื้องต้น คือกำเนิดของสากลจักรวาล แล้วดำเนินไปสู่บทเบื้องปลายตามลำดับ อันประกอบด้วยปรัชญานานาสาขาที่กว้างขวางและลึกซึ้งขึ้นทุกที” (Yaemnadda, 2004: 229)

อีกตอนหนึ่ง พระคิเวตรัสกับรตี ชายาของพระกามเทพซึ่งโศกเศร้าคิดถึง พระกามเทพผู้ถูกพระเนตรที่สามของพระคิเวเผาจนมอดไหม้มลายหายไป เกี่ยวกับ มายาว่า “ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกล้วนเป็นมายา ข้าทำให้มันเกิดขึ้นเพื่อช่วยให้ทุกชีวิต ดำเนินไปตามบทบาทของมัน จะสุข จะทุกข์ จะสมหวัง จะสิ้นใจ จะคร่ำครวญหวอน ให้ปานใด ก็เป็นเรื่องที่ทุกผู้ทุกนามจะต้องประสบจะต้องเผชิญกับมัน รู้แจ้งแทงตลอด มายาเมื่อใด เมื่อนั้นก็ถึงความหลุดพ้นทุกข์ชั่วนิรันดร์” (Yaemnadda, 2004: 835) ตัวอย่างจากเทพปรกณัมดังกล่าวมาแสดงให้เห็นว่าพระคิเวทรงเป็นผู้มีความรอบรู้

มีสติปัญญา ไม่เพียงเฉพาะทางโลก แต่ในทางธรรมด้วย อีกทั้งทรงกระทำตนเป็นแบบอย่างให้เหล่าผู้แสวงหาปัญญาอันสูงสุดในทางธรรม ดังที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกล่าวว่า “พระอิศวรทรงเป็นมหาโยคี เป็นที่มุ่งแห่งจิตใจของพราหมณ์ทั้งปวงในทางสมณะภาวนาและเข้าฌานสมาธิ เป็นยอดแห่งธรรมปัญญา” (Phra Bat Somdet Phra Poramentharamaha Vajiravudh Phra Mongkut Klao Chao Yu Hua, 2013: 72)

8. พระคิเวในฐานะเทพผู้มีพละนาภาพ

ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของงูประการสุดท้ายในงานวิจัยชิ้นนี้คือ พลังและความแข็งแกร่ง ตัวอย่างของการใช้รูปลักษณ์งูแทนพลังอำนาจ ได้แก่ เครื่องประดับพระเศียรของฟาโรห์ในอียิปต์สมัยโบราณ จะต้องมียูนิคอร์นอยู่ด้านหน้าของมงกุฎ จุดมุ่งหมายก็คือเพื่อให้งูนั้นพันพิษใส่ผู้ใดก็ตามที่มุ่งร้ายต่อฟาโรห์ เนื่องจากพิษของงูมีพละนาภาพในการทำอันตรายสูงมาก (Biedermann, 1994: 311) อีกตัวอย่างหนึ่ง ได้แก่ เทพปรกณณ์นอร์ส ซึ่งมียูกซ์เจอร์มุนกันด์ ลำตัวใหญ่โตมโหฬารขนาดพันรอบโลกได้ ยูกซ์เจอร์มุนกันด์เป็นศัตรูสำคัญของเหล่าเทพเจ้า และในตอนท้ายมันสามารถปลิดชีวิต เทพเจ้าธอร์ ผู้ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นเทพเจ้าที่มีพลังกำลังสูงสุดในบรรดาเทพเจ้าแห่งเทพปรกณณ์นอร์สด้วยพิษร้ายของมัน (Colum, 1996: 280-281)

งูในแง่ของการเป็นสัญลักษณ์แทนพลังและความแข็งแกร่ง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือพละนาภาพ จึงสอดคล้องกับคุณลักษณะอีกประการหนึ่งของพระคิเวเนื่องจากพระองค์เป็นเทพเจ้าที่แข็งแกร่งที่สุดในบรรดาเทพเจ้าผู้แข็งแกร่งทั้งหลาย ไม่มีผู้ใดเอาชนะพระองค์ได้ในแง่พลังกำลัง (Macdonell, 2012: 75) ต่อมาในสมัยปุราณะ พระองค์ได้รับการยกย่องสูงขึ้น สถานภาพในเหล่าเทพของพระคิเวสูงยิ่งกว่าพระอินทร์ ซึ่งเป็นราชาแห่งเทพทั้งปวง วิลคินส์กล่าวไว้ว่า “แทนที่จะยังคงเป็นเพียงเทพระดับรองดังที่ทรงเป็นในสมัยพระเวท พระรุทระบดบังรัศมีของพระอัคนี พระวายู พระสุริยะ พระมิตระ และพระวรุณอย่างสิ้นเชิง และถึงแม้พระอินทร์จะยังคงมีความสำคัญในตำนานมหากาพย์ต่าง ๆ แต่สถานภาพของพระองค์ลดลงไปอยู่ระดับรอง และไม่อาจแข่งขันกับพระรุทระได้ไม่ว่าจะในด้านอำนาจหรือเกียรติยศ” (Wilkins cited in Boonsong, 2015: 267) จึงเห็นได้ว่าเมื่อถึงสมัยปุราณะ พระคิเวก็ได้รับการกล่าวขานถึงทั้งในแง่ของเทพผู้มีพลังและความแข็งแกร่งและมีพละนาภาพ ได้รับการยกย่องอย่างสูงแม้ในกลุ่มเทพด้วยกัน

ตัวอย่างเทพปรกณณ์ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูที่แสดงให้เห็นความแข็งแกร่งของพระคิเว ได้แก่ สมัยหนึ่งเมื่อฤาษีลัทธิมีมางสากรลุ่มหนึ่งมีความหลงผิด ไม่นับถือเทพเจ้า ไม่ปฏิบัติตามแบบของฤาษีที่ดี พระคิเวกับพระวิษณุจึงทรงจำแลงกายเป็นโยคีและโยคินีมาสั่งสอนฤาษีเหล่านี้ ตอนแรกเหล่าฤาษีหลงรูปอันวางตามของโยคีและโยคินีทั้งสองจนทำร้ายกันเองเพื่อแย่งชิงโยคีและโยคินี แต่ต่อมาเหล่าฤาษีตระหนักได้ว่าพวกตนอาจถูกโยคีและโยคินีหลอกให้ต่อสู้กันเอง ฤาษีตนหนึ่งจึงแปลงกายเป็นช้าง

ตัวใหญ่พุ่งเข้ามาทำร้ายพระศิวะซึ่งอยู่ในรูปลักษณะของโยคี แต่พระศิวะทรงปราบได้อย่างง่ายดาย ดังความว่า “พระไตรศูลีเห็นดังนั้นก็ทรงเอื้อมพระหัตถ์มาคว้าวงข้างเกรไวมั่น ยกขึ้นกวัดแกว่งในอากาศแล้วฟาดลงบนพื้นดินโดยแรงเสียงดังสนั่นหวั่นไหว จากนั้นพระศิวะเป็นเจ้าก็จับหนังข้างฉีกกระชากแควกเดียวหลุดออกมาจากตัวทั้งผืน แล้วทรงเอาหนังข้างนั้นมานุ่งพันกายเป็นภูษาทรง” ฤๅษีอีกตนเห็นเพื่อนเสียที่ก็แปลงกายเป็นเสือโคร่งเข้ามาต่อสู้กับพระศิวะ แต่ก็พบชะตากรรมไม่ต่างกัน (Yaemnadda, 2004: 349-352)

ในด้านพลาณภาพ พระศิวะทรงมีพลาณภาพสูงส่งเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะเมื่อกล่าวถึงบทบาทของพระองค์ในฐานะหนึ่งในตรีมูรติ ซึ่งประกอบด้วยพระพรหม พระวิษณุ และพระศิวะ บทบาทสำคัญของพระศิวะคือการทำลายล้างโลกและจักรวาล เมื่อถึงจุดจบของโลก ไฟแห่งจักรวาลของพระองค์จะทำให้ทุกสิ่งเหลือเพียงเถาถ่าน (Zimmer, 1992: 181) ซิมเมอร์เคยไว้ด้วยว่า ในสมัยปรารถนาพระศิวะได้รับการยกย่องว่ากระทำการบทบาทของตรีมูรติทั้ง 3 บทบาท คือเป็นทั้งผู้สร้าง ผู้รักษา และผู้ทำลาย (Zimmer, 1992: 128) ซึ่งอาจไม่ใช่การกล่าวเกินจริงเมื่อเปรียบเทียบกับเทพปรกณณ์ตอนหนึ่งที่พระภฤคุ หนึ่งในมานสาบุตรของพระพรหมต้องการทราบว่าเป็นบรรดาเทพแห่งตรีมูรตินั้น เทพเจ้าพระองค์ใดเป็นเทพสูงสุด พระภฤคุเดินทางไปแสวงหาคำตอบด้วยตนเองจนปักใจเชื่อว่าแท้จริงแล้วพระวิษณุคือเทพเจ้าสูงสุดแห่งตรีมูรติ แต่พระวิษณุตรัสกับพระภฤคุว่าตรีมูรติที่เข้าใจกันว่าประกอบด้วยเทพเจ้า 3 พระองค์นั้น แท้จริงมีเพียงหนึ่งเดียว ดังคำตรัสว่า “มนุษย์และทวยเทพทั้งหลายเข้าใจเอาเองผิดๆ ว่าพระเป็นเจ้านั้นมีสามองค์ คือพระพรหม พระศิวะ และเรา แท้ที่จริงพระเจ้ามีเพียงพระองค์เดียว แต่ทรงปรากฏพระองค์ในสามลักษณะ คือปรากฏพระองค์ในลักษณะพระพรหมเพื่อทำหน้าที่เป็นพระผู้สร้าง ปรากฏพระองค์ในลักษณะพระศิวะเพื่อทำหน้าที่พระผู้ทำลาย และปรากฏพระองค์ในลักษณะพระวิษณุ คือตัวเรา เพื่อทำหน้าที่พระผู้ถนอมโลก” (Yaemnadda, 2004: 113-120) ลำพังบทบาทของพระศิวะในฐานะผู้ทำลายก็นับว่ายิ่งใหญ่แล้ว หากพิจารณาตามคำตรัสของพระวิษณุในเทพปรกณณ์ตอนนี้ว่าเทพเจ้าทั้ง 3 พระองค์แห่งตรีมูรติคือหนึ่งเดียว เพียงแต่ปรากฏพระองค์ในรูปแบบที่แตกต่างกันเมื่อทรงรับบทบาทที่แตกต่างกัน ยิ่งแสดงให้เห็นว่าพลาณภาพของพระศิวะหรืออีกพระนามหนึ่งคือ “พระมหาเทพ” นั้นยิ่งใหญ่เพียงใด

การศึกษาครั้งนี้พบความหมายเชิงสัญลักษณ์ของงูหลายประการ ความหมายที่ปรากฏมากที่สุด 8 ลำดับแรกคือ 1) น้ำ/ฝน 2) ความอุดมสมบูรณ์ 3) ผู้พิทักษ์ 4) การฟื้นคืนชีพ/การเกิดใหม่ 5) การรักษาเยียวยา 6) ปีศาจ/ความชั่วร้าย 7) ปัญญา/ความรู้ และ 8) พลัง/ความแข็งแกร่ง ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของงูทั้ง 8 ข้อสอดคล้องกับคุณลักษณะของพระศิวะ พระมหาเทพในเทพปรกณณ์ของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ผลการศึกษายังพบว่าสัตว์ที่ไม่ได้ทำหน้าที่เป็นพาหนะของเทพเจ้า แต่เป็นสัตว์ที่ปรากฏคู่กับเทพเจ้าพระองค์นั้นๆ อยู่เสมอ อาจเรียกว่าเป็นสัตว์สัญลักษณ์แทนพระองค์ได้เช่นกัน เนื่องจากสัตว์นั้นแสดงคุณลักษณะหรือพลังงานของเทพเจ้าได้เช่นเดียวกับสัตว์ที่ทำหน้าที่เป็นพาหนะของเทพเจ้า ดังปรากฏในกรณีศึกษาที่ว่า งูทำหน้าที่เดียวกันกับโคนนทิ สัตว์พาหนะของพระศิวะ กล่าวคือ สัตว์ทั้งสองต่างแสดง ความหมายเชิงสัญลักษณ์แทนคุณลักษณะของพระศิวะ ความแตกต่างระหว่าง ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของสัตว์ทั้งสองชนิดคือ โคจะแสดงสัญลักษณ์ด้านการ ทำงานหนัก ความแข็งแกร่ง พลังและอำนาจเป็นหลัก ในขณะที่งูแสดงสัญลักษณ์ ที่หลากหลายกว่า รวมทั้งมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ในด้านลบคือ ปิตาการ/ความชั่วร้าย แต่ความหมายด้านลบนี้ไม่ได้ขัดแย้งกับคำสอนของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เนื่องจาก ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูมีคำสอนเกี่ยวกับทวิภาวะ คือการตระหนักถึงการมีสองแง่มุม ในทุกสิ่ง ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของงูว่างูคือปิตาการหรือความชั่วร้ายจึงไม่จำเป็นต้อง ถูกปกปิดหรือถูกมองว่าควรหลีกเลี่ยงไม่ให้เกี่ยวข้องกับเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่แต่อย่างใด

References

- Biedermann, H. (1994). **Dictionary of Symbolism: Cultural Icons and the Meanings Behind Them**. New York: Meridian Book.
- Boonsong, B. (2015). **Symbolic Animal in Mythology: A Case Study of Nandi of the God Shiva (สัตว์สัญลักษณ์ในเทพปกรณัม: กรณีศึกษา โคนทิกของพระศิวะ)**. Journal of Communication Arts Review. 19(1): 260-274.
- Campbell, J. (2002). **The Inner Reaches of Outer Space. California: New World Library**.
- _____. (2008). **The Power of Myth (พลาณภาพแห่งเทพปกรณัม) (B. Boonsong, Trans.)**. Bangkok: Amarin Printing and Publishing.
- Charoensinolarn, C. (2002). **Semiology, Structuralism, Post-Structuralism and the Study of Political Science (สัญวิทยา โครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยม กับการศึกษา รัฐศาสตร์)**. Bangkok: Viphasa
- Cirlot, J.E. (2002). **A Dictionary of Symbols. (2nd ed.)**. New York: Dover Publications.
- Colum, P. (1996). **Nordic Gods and Heroes**. New York: Dover Publications.
- Cooper, J.C. (2015). **An Illustrated Encyclopaedia of Traditional Symbols. (2nd ed.)**. New York: Thames&Hudson.
- Ellis Davidson, H.R. (1990). **Gods and Myths of Northern Europe (2nd ed.)**. London: Penguin Books.
- Grant, R.J. (2014). **Edgar Cayce on Angels Archangels and the Unseen ' Forces**. Virginia: A.R.E Press.
- Hamilton, E. (2006). **Mythology (ปกรณัมปรัมปรา) (N. Veohong, Trans.)**. Bangkok: Amarin Printing and Publishing.
- Kanchanakul, S. (2007). **The Important Mahadevas (มหาเทพองค์สำคัญ)**. Bangkok: Setasilpa.
- Littleton, C.S. (Ed.). (2002). **Mythology: The Illustrated Anthology of World Myth & Storytelling**. London: Duncan Baird Publishers.
- Macdonell, A. (2012). **Vedic Mythology**. Kentucky: Forgotten Books.
- Martin, R.P. (2003). **Myths of the Ancient Greeks**. New York: New American Library.

- Phra Bat Somdet Phra Poramentharamaha Vajiravudh Phra Mongkut Klao Chao Yu Hua. (2013). **Gods and Things We Should Know (เทพเจ้าและสิ่งน่ารู้)**. Bangkok: Sripanya.
- Phraya Satchaphirom. (2005). **The Origin of Gods (เทพกำเนิด) (13th ed.)**. Bangkok: Amarin.
- Sor Plynoi. (2009). **Animals of the Himalayas (สัตว์หิมพานต์) (4th ed.)**. Bangkok: Pimkham Books.
- _____. (2010). **The Fight between Garuda and Naga: The Myths of the Origins of Garuda and Naga (ครุฑยุดนาค: ตำนานว่าด้วยกำเนิดแห่งครุฑและพญานาค)**. Bangkok: Pimkham Books.
- _____. (2012). **Mythology (เทพนิยาย) (4th ed.)**. Bangkok: Gypsy.
- Stiver, D. (1996). **The Philosophy of Religious Language: Sign, Symbol, and Story**. Massachuset: Blackwell Publishers.
- Thailand Bible Society. (2006). **Thai-English Bible (พระคริสตธรรมคัมภีร์ ไทย-อังกฤษ) (4th ed.)**. Bangkok: Thailand Bible Society.
- The Royal Institute. (1997). **Dictionary of Phrases in Thai Literature during Ayuddhya Period Lilit Ongkarn Chang Nam (พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยอยุธยา ลิลิตโองการแช่งน้ำ)**. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Press.
- Wilkins, W.J. (2012). **Hindu Mythology: Vedic and Puranic**. Kentucky: Forgotten Books.
- Wilkinson, K. (Ed.). (2008). **Signs & Symbols: An Illustrated Guide to Their Origins and Meanings**. New York: DK Publishing.
- Wilkinson, R.H. (2003). **The Complete Gods and Goddesses of Ancient Egypt**. New York: Thames & Hudson.
- Yaemnadda, S. (2004). **Myths of Bharata (ภารตนิยาย) (3rd ed.)**. Bangkok: Maekhamphang.
- Zimmer, H. (1992). **Myths and Symbols in Indian Art and Civilization**. New Jersey: Princeton University Press.